

Učitel František Slaměník cestovatelem

The Teacher František Slaměník as the traveller

Helena Kovářová

Abstrakt

Příspěvek představí zakladatele Muzea Komenského v Přerově Františka Slaměníka v méně tradiční roli cestovatele, ať už putoval na místa spojená se životem Komenského, jezdil nakupovat pro sbírky svého muzea nebo jen poznával cizí země jako „turista“ či novomanžel na svatební cestě. Hlavním pramenem k sepsání studie byly vzpomínky a články, které o svých cestách publikoval. Jeho soukromá záliba v cestování silně ovlivnila rozvoj sbírkového fondu jím založeného Muzea Komenského i jeho ostatní odborné aktivity. Jen necelé dvě desetky let po Slaměníkově poslední zahraniční cestě po stopách české reformace (1908) se učitelům v novém československém státě nabízela možnost využít organizovaný zájezd za poznáním památek na českého náboženského reformátora Jana Husa. Dochovaly se dokonce tištěné zprávy účastníka tohoto zájezdu Huberta Vítězslava Karlíčka z roku 1923.

Abstract

The contribution will introduce František Slaměník, the founder of the Comenius Museum in Přerov, in the less traditional role of the traveller, whether he was explored the places connected with the life of Comenius, or he was shopping for collections of his museum, or only known foreign countries as “tourist” or as newlywed on his honeymoon. The main source will be his memories and articles published on his journeys. His private avocation into traveling strongly influenced the development of the collections of Comenius Museum founded by him and his other professional activities. Only less than two decades after Slaměník's last foreign journey, following the trace of Czech Reformation commemoration (1908), the opportunity offered to the teachers in the new Czechoslovak state to attend an organized sightseeing tour after the trace of Czech religious reformer Jan Hus. The teacher Hubert Vítězslav Karlíček published the report about this journey to Konstanz in the year 1923.

Klíčová slova

cestování – komeniologie – František Slaměník – Hubert Vítězslav Karlíček – učitel – Jan Amos Komenský

Keywords

travelling – comeniology – František Slaměník – Hubert Vítězslav Karlíček – teacher – John Amos Comenius

Osobnost Františka Slaměníka (4. října 1845, Radslavice – 2. července 1919, Přerov) je nejčastěji spojována s jeho působením v Ústředním spolku jednot učitelských na Moravě, se založením Muzea Komenského v Přerově nebo s vedením časopisu *Komenský*.¹ K velkým zálibám tohoto učitele patřilo i cestování, kterým současně doplňoval své komeniologické sbírky a rozšiřoval si znalosti o životě Učitele národů. Slaměnickovy cesty byly téměř výhradně financovány z jeho soukromých finančních prostředků a zpočátku se jednalo o fascinaci poznáváním cizích krajů. Postupně se však přidávaly jeho odborné zájmy. Navštěvoval zasedání Comenius Gesellschaft, stejně jako místa spojená se životem Komenského a památky české reformace v zahraničí. Vrcholem jeho cest do Holandska a Polska byla badání a excerptce pramenů v archivech a knihovnách. Jeho soukromá aktivita tak výrazně ovlivnila jeho odbornou erudici a publikační činnost. Dosud však bylo jeho cestovatelské úsilí zmiňováno vždy jen okrajově a velmi stručně.

První cesty chudého absolventa

František Slaměník pocházel ze skromných vesnických poměrů a vzdělání získal jen díky ochotě rodičů ušetřit z nízkých příjmů na výdaje spojené se studiem na piaristické škole v Lipníku a učitelské preparandě v Olomouci.² Jeho plat na prvním učitelském místě v Kroměříži, kde od roku 1863

---

¹ Blíže Jaroslava NĚMEČKOVÁ, *Učitel František Slaměník, zakladatel Muzea Komenského v Přerově*, Přerov 1962; *František Slaměník, 1845–1919, Sborník příspěvků z konference konané 3. a 4. října 1995 v Přerově*, Přerov 1996.

² Slaměnickovu otci dokonce vypomohl půjčkou i učitel z jeho rodných Radslavic. František SLAMĚNÍK, *Vzpomínky starého učitele*, Zábřeh 1907, s. 32 a 64.

vyučoval na dívčí hlavní škole, často nepostačoval na krytí nejnutenějších životních nákladů.³ Na svou první delší cestu do Prahy v roce 1864 si proto musel vypůjčit 30 zl. od občanské záložny.⁴ Mladý Slaměník jel do Prahy na pěveckou slavnost jako člen kroměřížského pěveckého spolku Moravan.

V roce 1869 se pokusil získat prostředky na první zahraniční výpravu. Požádal obecní výbor v Kroměříži o podporu cesty na III. allgemeine österreichische Lehrertag, který se konal ve Štýrském Hradci. Přes prvotní skeptický předpoklad odmítnutí kvůli neshodám s německy smýšlející radou bylo mladému českému učiteli jednomyslně přiknuto 60 zl. Slaměník využil toho, že zlevněné jízdné platilo i na cestu do blízkého Terstu a plavil se také do nedalekých Benátek. Jeho cesta trvala od 28. srpna do 11. září 1869. Sám o ní ve svých memoárech napsal: „*První tato větší cesta moje tak mě zmlsala, že mne cestovní pud prázdninový již neopustil, neboť nic tak učitele nevzdělává jako cestování a nikdo také vědomostí cestami nabytých nezuzitkuje prospěšněji nežli učitel při vyučování.*“⁵

Soukromé doučování otevírá obzory

V té době si již Slaměník přivydělával soukromým doučováním. Poté, co roku 1872 složil zkoušku pro měšťanské školy, stoupla i odměna za kondice. Ve školním roce pracoval často i jedenáct hodin denně, neměl téměř žádný čas pro odpočinek, ale poprvé disponoval dostatečnými prostředky na nákup knih a prázdninové cestování.⁶ Ani tato výhoda však nedokázala vyvážit nepřátelské výpady německé kroměřížské politiky. Slaměník proto usiloval o místo nadučitele školy v Kojetíně. Jmenovací dekret byl vydán 15. prosince 1873 a na konci prosince se přestěhoval do ryze českého prostředí venkovského maloměsta.⁷

³ Největší finanční tíseň na něj dolehla v roce 1866. F. SLAMĚNÍK, *Vzpomínky*, s. 134–135.

⁴ Zaručit se za něj musel sám předseda záložny. Jízdenka byla levnější, protože byl vypraven zvláštní „svatojánský“ vlak do Prahy. Blíže *Tamtéž*, s. 117.

⁵ *Tamtéž*, s. 154.

⁶ Sám vzpomíná, že mohl hravě platit „*sto- a i vícezlatové účty knihkupecké o novém roce*“. *Tamtéž*, s. 158.

⁷ V Kojetíně zůstal až do roku 1884, kdy se přestěhoval do Přerova. Blíže J. NĚMEČKOVÁ, *Učitel František Slaměník*, s. 17–18. Srov. F. SLAMĚNÍK, *Vzpomínky*, s. 215–216.

Ještě jednou se Slaměnkovi naskytla příležitost vyjet na dotovaný zahraniční pobyt. V roce 1874 mu okresní školní inspektor nabídl šestitýdenní prázdninový hospodářko-zahradnický kurz, který se konal v Mödlingu. Na základě dekretu místodržitelství měl jako účastník nárok na 20 zl. na cestu tam a zpět, k tomu diety 3 zl. denně, včetně dvou dnů cesty. Slaměník obdržel 50 zl. a o zbytek dotace se měl hlásit u vedení hospodářského ústavu v Mödlingu. Pro mladého učitele to byla vyhlídka na slušnou hmotnou podporu bez větších závazků. Předpokládal, že to budou „*příjemné prázdniny v rozkošné krajině na blízku samé Vídně*“. Ve volných dnech skutečně kurzisté zajížděli do okolních měst a Slaměník využíval také příležitosti navštěvovat vídeňská divadla.⁸ Toto město znal již z dřívější cesty na světovou výstavu (1873), nyní však poznával kulturní život metropole na Dunaji důkladněji a představení v Burgtheater či opeře si zamilovala natolik, že je neopomínal zahrnovat do svých pozdějších cestovních plánů.⁹

V roce 1875 se Slaměník oženil a do svých memoárů poznamenal: „*Moje ženitba bez cesty nedala se ani mysliti*.“ Novomanželé odjeli ještě v den sňatku 26. července 1875 do Vídně, kde si za 190 zl. koupili dva lístky na okružní cestu Itálií (Terst, Benátky, Padova, Bologna, Florencie, Pisa, Řím, Neapol, znovu Řím, Florencie, Janov, Turín, Milán, Verona) a zpět přes Maribor. Slaměník sice neovládal italštinu, ale vystačil si s francouzštinou, kterou se naučil jako samouk. Nejdlejší dobu strávili manželé v Římě, kde na rakouském velvyslanectví požádali o audienci u papeže. Byla jim povolena na 18. srpna a bylo nutné si pro ni vypůjčit předepsaný oblek: frak a cylindr. Paní Slaměnková nakonec audienci kvůli onemocnění neabsolvovala, ale přesto krátké setkání (audiencie sedmi osob trvala asi dvě minuty) svého muže se Svatým otcem vnímala jako požehnání, protože se jim 19. srpna 1876 narodil první syn.¹⁰ Velkým dojmem zapůsobily také katakomby, úkryt prvních křesťanů, a vykopávky v Pompejích. Peníze ubývaly rychleji, než Slaměník předpokládal, proto psal z Neapole domů, aby poslali další částku do Janova. Zdroje však došly mnohem dříve, než počítal, a při zpáteční cestě Římem byl nucen požádat rakouské velvyslanectví při papežském

⁸ Divadelní představení navštěvoval i za cenu zmeškání posledního vlaku do Mödlingu, nutnosti platit drahý nocleh ve Vídni a zmeškání první přednášky kvůli pozdnímu příjezdu prvního ranního vlaku. Blíže F. SLAMĚNÍK, *Vzpomínky*, s. 231.

⁹ Navštěvoval také Národní divadlo v Praze. *Tamtéž*, s. 307nn.

¹⁰ „*Požehnání papežovo účinkovalo, máš syna do roka a do dne, jako v pohádce*.“ *Tamtéž*, s. 244.

dvoře o půjčku. Přesto po příjezdu do Janova neměli manželé u sebe ani na zaplacení drožky, teprve druhý den si na poště vyzvedli peníze a uhradili dluh na velvyslanectví v Římě.¹¹

Cestování s minimem prostředků

Život v Kojetíně byl v mnoha ohledech odlišný od Kroměříže. Našetřené peníze byly brzy vyčerpány a nenaskýtala se možnost nových vedlejších přívídělek. Také finanční zabezpečení rozrůstající se rodiny bylo náročné, ale přesto se Slaměník rozhodl v roce 1878 navštívit světovou výstavu v Paříži. Hledal nejlevnější způsob cestování, ubytování a stravování. Koupil si jízdenku pro osobní vlak III. třídy, cesta z Vídně do Paříže mu proto trvala tři noci a dva dny. Najal si levný pokoj, kromě snídaně jedl pouze pozdní oběd v době večere v levných restauracích provozovaných Alexandrem Duvaletem po celou dobu výstavy. Peníze vydával hlavně za návštěvy muzeí, galerií, divadla, opery, hipodromu apod. Podařilo se mu zúčastnit se také slavnostního udílení cen studentům *Conservatoire des arts et métiers* (Konzervatoř pro umění a řemesla) starostou příslušné městské čtvrti. Paříž si Slaměník tak oblíbil, že se mu v noci vracel sen o delším pobytu, který však končil rozpaky nad ztrátou místa v Kojetíně. Do města nad Seinou, Slaměník ještě uvádí starší český název Sekvanou, se vrátil v roce 1900 na prohlídku další světové výstavy. Ve svých memoárech srovnává ceny jízdného obou cest. V roce 1900 zaplatil za lístek II. třídou vlakem s restauračním vozem jen 88 zl. a cesta trvala pouhých 29 hodin.

Nové příjmy a cesty ke Komenského hrobu

Od roku 1880 přezval František Slaměník redakci časopisu *Komenský* a podle svých vzpomínek celou odměnu věnoval na cestování.¹² Jeho vášně se ukázala být velmi důležitou pro Slaměníkovu komeniologickou práci. Ve městech, která navštěvoval, místo suvenýrů nakupoval u antikvářů

¹¹ Potvrzení o řádném splacení dlužního úpisu obdržel Slaměník po návratu z cesty a je dosud uloženo ve sbírkách muzea. Muzeum Komenského v Přerově, fond František Slaměník, AP 47/410a.

¹² »[...] skrovný příjem za řízení »Komenského« jsem projezdil.« F. SLAMĚNÍK, *Vzpomínky*, s. 379. Srov. J. NĚMEČKOVÁ, *Učitel František Slaměník*, s. 17.

staré bible, starší i novější vydání Komenského děl, stejně jako další knihy a tisky vztahující se k Husovi, jednotě bratrské a české reformaci vůbec. Jeho zájem vyústil roku 1888 v založení Muzea Komenského v Přerově, kde působil od roku 1884 jako ředitel měšťanských škol. Vzorem mu přitom byla knihovna Comenius Stiftung v německém Lipsku,¹³ kterou znal z vlastní badatelské činnosti. První veřejná prezentace sbírek proběhla v roce 1893 v rámci průmyslové, hospodářské, národopisné a umělecké výstavy v Přerově.¹⁴ První stálá expozice vznikla až v roce 1903 v jedné z místností budovy měšťanské školy. Slaměník pak mohl zužitkovat všechny své znalosti získané studiem pramenů a literatury, stejně jako poznatky a zážitky z cest při provázení návštěvníků muzea. Možnosti prohlídky expozic využívaly pravidelně v rámci výuky třídy měšťanské školy, později také ostatních škol v Přerově.¹⁵

Vzhledem k tomu, že cestování si Slaměník dokázal zařadit mezi pravidelně plánované a finančně realizovatelné činnosti, bylo pro něj jednodušší stát se zakládajícím a dlouhá léta aktivním členem Comenius Gesellschaft v Berlíně. Zúčastnil se první ustavující schůze v Magdeburgu (1891), stejně jako výjezdního zasedání v polském Lešně (1893) a pravidelných setkávání v Berlíně. Toto členství mu přineslo zahraniční kontakty, které pak využil zejména při svých třech tematicky laděných cestách po místech spojených s českou reformací, speciálně s osobou Jana Amose Komenského.

V roce 1902 si František Slaměník naplánoval okružní trasu do Holandska z Prahy přes Německo: Halle (uvádí jen starší český název Dobrosol), Magdeburg (uvádí také starší český název Děvín), Hannover, Amsterdam, Naarden, Aachen (Cáchy), Köln am Rein (Kolín nad Rýnem), Düsseldorf, Frankfurt am Main, Würzburg, Nürnberg (Norimberk). O svých zážitcích a objevech napsal článek na pokračování do časopisu Komenský.¹⁶

¹³ Knihovnu Komenského založil na své náklady Julius Beeger z místního učitelského spolku 15. listopadu 1871 jako nadaci (Stiftung). V současnosti se jedná o pobočku Universitätsbibliothek Leipzig.

¹⁴ J. NĚMEČKOVÁ, *Učitel František Slaměník*, s. 27–28.

¹⁵ Helena KOVÁŘOVÁ, *Comenius as a Part of our Historical Memory – An Analysis with the City of Přerov as an Example*, in: *Gewalt sei ferne den Dinge! Contemporary Perspectives on the Works of John Amos Comenius*, Wouter Goris – Meinert A. Meyer – Vladimír Urbánek (eds.), Wiesbaden [2015] 2016, s. 274–276.

¹⁶ František SLAMĚNÍK, *K hrobu Komenského*, *Komenský* 36 a 37, 1902, s. 513–517; 38 a 39, 1902, s. 533–537; 40, 1902, s. 553–556; 41, 1902, s. 567–571; 42, 1902, s. 584–587;

V jeho stati se prolíná klasický cestopis s odborným textem. Popisuje například způsob plánování cesty, kdy v městech s menším množstvím památek udělal jen několikahodinovou zastávku a nocleh ve větších městech sháněl často až po příjezdu na doporučení spolucestujících ve vlaku. Jeho zásadou byly cesty okružní, aby na zpáteční trase viděl jiné památky. Pro dvoutýdenní putování si plánoval deset až dvanáct měst a vybíral ty, která dosud neznal. Nepodceňoval přípravu cesty za pomoci „*coursbuchu*“ tak, aby si prohlédl co nejvíce a neztrácel zbytečně čas. Nezatajoval ani negativní zkušenosti. Například popisuje potíže s ubytováním ve Frankfurtu nad Mohanem, kde byl antisemitský hotel bez „*vytahovadla*“.¹⁷ Při líčení pamětihodností pak zužitkoval své vědomosti nabyté četbou a uváděl čtenáře do kulturních souvislostí. Například do části o své návštěvě Römeru, radnice ve Frankfurtu nad Mohanem, zařadil Goethův popis místa a průběhu císařské korunovační hostiny.¹⁸

Nejdůležitější pro něj byla návštěva Amsterdamu a Naardenu, kde pátral po místě úmrtí Komenského. Při návštěvě Naardenu opsal doslovně důležité listiny o objevení hrobu Komenského z roku 1871 a v původní německé verzi bez překladu je zakomponoval do svého článku.

Slaměník byl na základě zpráv účastníků oslav z roku 1892 přesvědčen, že pomník Komenského v Naardenu byl postaven nad jeho hrobem, na místě zrušeného kostelíku. Teprve starosta města a bratři Roeprové jej informovali o přesné poloze místa, kde byl Komenský pohřben. Dosáhl tak cíle své cesty – skutečně stál nad hrobem Učitele národů. Na základě studia listin a dokumentů, které byly v Naardenu k dispozici, odjížděl Slaměník s přesvědčením, že Komenský onemocněl a skonal v Naardenu. Nebyl jediný, kdo tehdy odmítal názor, že Komenský zemřel v Amsterdamu.¹⁹

O rok později však svůj názor změnil, a to na základě listu Komenského z 2. listopadu 1670 adresovanému Drabíkovi, který byl psán v Amsterdamu. Slaměník musel uznat, že nemocný Komenský určitě necestoval do

43, 1902, s. 598–602; 49, 1902, s. 696–700; 50, 1902, s. 711–715; 51, 1902, s. 728–734.

¹⁷ Ve vestibulu byl nápis oznamující, že Židi nebudou ubytováni. Slaměník považoval cenu podkrovní světničky ve čtvrtém patře za nadsazenou, ale jednalo se o poslední volný pokoj, proto poznamenal, že „*antisemitismus se podnikateli tedy vyplácí*“. F. SLAMĚNÍK, *K hrobu Komenského*, Komenský 50, 1902, s. 715.

¹⁸ *Tamtéž*, s. 729–730.

¹⁹ Opíral se hlavně o závěry Jaroslava Golla a Jana Václava Nováka. Srov. *Tamtéž*, s. 600–601; J. NĚMEČKOVÁ, *Učitel František Slaměník*, s. 41–46.

Naardenu. Trápila jej však otázka, proč byl pohřben právě tam. Vypravil se proto do Holandska podruhé. V roce 1908 podnikl cestu z Vídně přes Německo po trase Bregenz, Konstanz (Kostnice), Schaffhausen, Stuttgart, Karlsruhe, Heidelberg, Mainz (Mohuč), Lüttich (Lutyč), Antwerpen (Antverpy), Rotterdam, Haag, Scheveningen, Amsterdam, Naarden, Kassel, Eisenach, Regensburg (Řezno), Nürnberg (Norimberk). Cestu plánoval tak, aby mohl navštívit památky spojené s Husovým zajetím a upálením i hrad Wartburg u města Eisenach s Lutherovou světnicí.

O svých zážitcích referoval ve *Věstníku Ústředního spolku jednot učitelských na Moravě* v letech 1908–1909 sérií článků na pokračování a v roce 1909 text vyšel jako samostatná publikace.²⁰

V Heidelbergu se mu podařilo nahlédnout do tištěné edice univerzitních matrik, kde byl student Jan Amos dvakrát zapsán jako Joannes Amos Nivanus. Slaměník po konzultaci s knihovníkem dr. Wille považoval tento doklad jako konečné rozřešení sporu o Komenského rodiště, neboť dr. Wille tvrdil, že všichni studenti se zapisovali podle místa narození. Jak se později ukázalo, nebyl to důkaz nezvratný.²¹

Hlavním Slaměníkovým cílem bylo pátrání po příčině odlišného místa úmrtí a pohřbu Komenského. Proto se vypravil do městského archivu v Amsterdamu, ale nenalezl žádné dobové dokumenty. Navštívil také pana G. J. van Roepera v Naardenu a ten mu poskytl na první pohled logické a uspokojivé vysvětlení, které však nemohl doložit žádným pramenem. Komenský měl být prý pohřben v Crailoo, obci sousedící s Naardenem, kde se měla nacházet rodinná hrobka de Geerů. Ale v té době měla v Amsterdamu vypuknout epidemie nebo aspoň zpráva o ní zabránila pohřbívání na hřbitově v Crailoo. Aby Komenského mrtvola nemusela být převážena zpět do Amsterdamu, přijal ji farář v Naardenu. Slaměník si prohlédl také muzeum, a protože již nebyla naděje, že by se mohl dozvědět další cenné informace, rozhodl se odjet.²²

²⁰ František SLAMĚNÍK, *Po druhé k hrobu Komenského*, Brno 1909.

²¹ Slaměníkovy zprávy vyvolaly diskusi v odborných kruzích a na základě dalšího šetření dr. Wille zjistil, že studenti udávali také svá poslední bydliště. Blíže J. NĚMEČEKOVÁ, *Učitel František Slaměník*, s. 38–39, 43.

²² Články o Slaměníkových cestách do Naardenu byly znovu čteny po roce 1918, kdy se opět řešila otázka polohy hrobu Komenského. Viz *Tamtéž*, s. 45–47.

Zajímavý je závěr jeho textu, kde hovoří o poopraveném názoru na Holandany. Patrně pod dojmem návštěvy dívčí školy v Amsterdamu²³ již nestavěl Holandsko nad Německo jako po své první cestě, ale oceňuje německý pořádek a čistotu jako nejlepší. Dával pokrok německých měst v oblasti „práce a vědění“, zejména v průmyslové oblasti, kterou považuje za předpoklad bohatství a moci, jako příklad hodný napodobování pro české země.

K česko-německé otázce a po stopách exulantů

Slaměník se rozepsal o svých názorech na česko-německé vztahy již dříve, v článku o cestě po Německu a Polsku v roce 1906, který opět na pokračování uveřejnil v časopise *Komenský*.²⁴ První zastávkou pro něj byl tentokrát Liberec, kde se právě konala výstava *Deutschböhmisches Ausstellung Reichenberg 1906*. Věnoval jí téměř celou první část svého cestopisu. Prezentovaná ohromující převaha německého průmyslu a kapitálu nad českým jej sice šokovala, ale nepovažoval za vhodné tento počin ignorovat, jako to podle něj dělal český tisk. Naopak doporučoval českým živnostníkům a majitelům průmyslových podniků pečlivou prohlídku výstavy, stejně jako pokládal za nutné provést úřední, nestranné průzkumy a srovnání průmyslových ukazatelů. Německé diagramy byly podle něj nadsazené,²⁵ ale přesto dokazovaly národohospodářský význam Němců. S výrazným zaostáváním českého průmyslu podle Slaměníka souvisel i nedostatek respektu a politické neúspěchy. Vyzývá proto k učení se jednak od německé menšiny žijící v Čechách, tak od jednotlivých měst nacházejících se na území Německa.

²³ Slaměník hledal v Amsterdamu školu nesoucí jméno Komenského a navštívil přitom dívčí školu s průchozí učebnou. Samotná „Comenius-school“ Slaměníka velmi zklamala. Místo očekávané vzorné budovy s památkami na Komenského nebo aspoň jeho obrazem našel „barák“, jaký znal jen z chudých venkovských osad, kde ředitelka prohlásila, že škola byla po Komenském pojmenována náhodou, neboť ostatní školy získaly jméno podle jiného slavného pedagoga. F. SLAMĚNÍK, *Po druhé k hrobu Komenského*, s. 20.

²⁴ František SLAMĚNÍK, *Po stopách Komenského a exulantů*, *Komenský* 35 a 36, 1906, s. 529–533; 37 a 38, 1906, s. 553–558; 40, 1906, s. 598–604; 42, 1906, s. 628–634; 44, 1906, s. 660–664; 46, 1906, s. 692–698; 48, 1906, s. 725–729; 50, 1906, s. 756–760; 51, 1906, s. 773–780.

²⁵ Německá vypínavost měla být uvedena na pravou míru. F. SLAMĚNÍK, *Po stopách Komenského a exulantů*, *Komenský* 35 a 36, 1906, s. 531–532.

Slaměník srovnával výstavu v Liberci s jubilejní výstavou v Praze z roku 1891 a se zahraničními výstavami. Zatímco pražská výstava byla podle něj menší, ale vkusněji a elegantněji upravená, mohla se liberecká v oblasti průmyslu poměřovat s düsseldorfskou nebo dokonce lipskou. Jedinou oblastí, kde liberecká vynívala vůči pražské velmi „chudičce“ bylo umění, ať už výtvarné, hudba či literatura. Tento fakt však podle Slaměníka nemohl vyvážit zaostalost na poli zabezpečujícím blahobyt. Příčinu viděl v lehkomyšlnosti, nedostatku vytrvalosti v racionální činnosti a v dosud nedostatečném vzdělání. Přestože se Slaměník snažil nepodléhat nacionálním vášním, nahlížel na problém co možná nejobektivněji a navrhopvat řešení, zapůsobila na něj výstava skličujícím dojmem, a v Liberci se cítil být již cizincem ve vlastní zemi.

Poté vyrazil na cestu po stopách exulantů, a to jak těch pobělohorských, tak tajných nekatolíků z 18. století. Jeho tradičně okružní trasa vedla přes Herrnhut (Ochranov), Görlitz (Zhořelec), Wrocław (Vratislav), Leszno (Lešno), Poznań, Toruń, Elbląg (Elbink), Malbork (Marienburg), Gdańsk, a zpět přes Berlín a Leipzig (Lipsko) do Prahy.

Slaměníkovi se podařilo prohlédnout si knihovnu i archiv v Ochranově. Jeho líčení návštěvy města je silně citově zabarveno, zdůrazňuje zejména zbožnost a rovnost místních obyvatel. Ve Vratislavi se seznámil a zběžně popsal Žerotínovu knihovnu, přestože již nebyla uchovávána pohromadě, ale tematicky roztríděna. V Lešně mohl v místním archivu studovat rukopisné prameny týkající se jednoty bratrské. Z něj opsal a přetiskl celý text *Agendy k svěcení biskupů*, neboť byl přesvědčen, že pro čtenáře bude obsah zajímavý. Uvedl také seznam spisů z doby Komenského, které se v Lešně nacházely. Plynule pak přešel k podrobnému líčení historie města a vztahu jednoty bratrské k němu až k popisu událostí, které vedly k jeho vypálení roku 1656. Využil při tom Komenského spis *Lesnae Excidium*, který vyšel v roce 1904 v německém překladu.²⁶

Ne vždy bylo jednoduché plnit hlavní účel cesty, kterým bylo studium pramenů týkajících se jednoty bratrské. Plánování na dobu prázdnin sice Slaměníkovi umožnilo vymezit si pro putování delší čas, zároveň ale letní období volna využilo k odpočinku také mnoho těch, kteří by mu umožnili přístup k památkám na jednotu bratrskou. Například v Poznani byl archiv

---

²⁶ Jan Amos KOMENSKÝ, *Die Zerstörung Lissas im April 1656. Mit geschichtlicher Treue erzählt von Comenius, aus dem Lateinischen übersetzt von W. Bickerich*, Lissa [Lešno] 1904.

zavřený a Slaměník po krátké prohlídce centra města raději odjel do Toruně. Ani v Elbinku se mu nepodařilo dostat se k archivním dokumentům.

Po odborných historických exkurzech Slaměník opět text článku položil zcela jiným stylem, když věnoval celou stranu srovnání komfortu a vybavení severoněmeckých rychlíků s vlaky, které znal z domova. Plynule pak navázal svou návštěvou Berlína a Neuendorfu, jehož součástí se stala i Nová Ves, založená českými evangelickými vystěhovalci. A opět přetiskuje doslovné znění dokumentů z archivu, konkrétně *Inventarium České Cyrkve*. Stejně jako u Ochranova prožíval Slaměník pocity hluboké úcty k potomkům českých emigrantů v Neuendorfu, což se projeví i v jeho textu.

Slaměníková touha cestovat a poznávat byla tak silná, že svou okružní trasu Polskem považoval za rovnocennou pobytu v lázních a podle svých slov se vrátil „zotaven“. Sám litoval, že kvůli omezeným finančním prostředkům nemohl podniknout delší cesty po světě: „*Mne ovšem moje »peregrinomanie« stála již mnoho peněz, ale nelituji jich. Lituji naopak, že skrovné moje prostředky hmotné mi nedovolily státi se cestovatelem, jakým jest na př. náš Kořenský.*“²⁷

První organizované zájezdy po stopách české reformace

Brzy po vzniku Československé republiky se naskytla učitelům možnost využít organizovaného zájezdu do zahraničí, konkrétně po stopách Jana Husa. Pořadatelem byla Kostnická jednota, která od roku 1922 inzerovala přihlášky v denním tisku.²⁸ Kostnická jednota obstarala víza i jízdenky pro všechny účastníky za sníženou cenu 292,30 Kč (cena nezahrnovala cestu parníkem přes Bodamské jezero). Stravné a nocležné si platil každý sám, přičemž pokoje v Kostnici již byly rezervovány. Pro nahlášení stačilo zaslat pas a požadovanou částku do poloviny června 1923 na pražskou adresu jednoty. V roce 1924 se cena zvýšila na 475 Kčs, protože zpáteční

²⁷ F. SLAMĚNÍK, *Vzpomínky*, s. 154.

²⁸ *Zájezd do Kostnice*, Národní listy 197, 1922, s. 3; *Kostnická jednota*, Národní politika 117, 1924, s. 4; *Letošní zájezd do Kostnice a Brixenu*, Národní politika 168, 1924, s. 6; *Zájezd do Kostnice*, Národní politika 148, 1925, s. 4; *Kostnická jednota*, Národní politika 159, 1925, s. 2.

cesta vedla přes italský Brixen. I přesto byl zájezd atraktivní a většina účastníků byli učitelé.

V roce 1923 se zájezdu pořádaného Kostnickou jednotou²⁹ zúčastnil Hubert Vítězslav Karlíček (28. října 1861, Staměřice – 22. srpna 1925, Velká),³⁰ učitel z vesnice Velká, vzdálené 27 km od Přerova. Jednalo se o Karlíčkovu první a poslední zahraniční cestu, která vedla z Prahy přes Linz (Linec), Salzburg (Salcburk), Innsbruck, Bregenz a parníkem přes Bodamské jezero do Konstanz (Kostnice), pak opět vlakem přes Nürnberg a Cheb do Prahy. Podobně jako Slaměník měl zkušenosti s literární a redaktorskou prací, i když v daleko menším rozsahu.³¹ Své zprávy o cestě psal Hubert V. Karlíček jako fejetony na pokračování³² a tomu odpovídá i jiný styl líčení událostí. Jeho zprávy byly otištěny v periodiku *Lubina – lidový list pokrokový věnovaný zájmům Valašska a Lašska*.³³

Přestože Slaměníkovy a Karlíčkovy zprávy vznikaly v různé době (Slaměník zemřel v roce 1919), za nestejných okolností a měly odlišný charakter literárního žánru, lze v nich vyzorovat velké rozdíly mezi stylem privátního cestování Slaměníka a Karlíčkovou účastí na organizovaném zájezdu,³⁴ stejně jako v přístupu k cestování samotnému. Slaměník jezdil

²⁹ *O zájezdu do Kostnice*, Národní politika 143, 1923, s. 9.

³⁰ Petr BEZUCHOV, *Opožděné jubileum H. V. Karlíčka*, Lubina 15, 1922, s. 1–2. Hubert Karlíček pocházel ze skrovných venkovských poměrů, jeho otec zemřel rok po narození jediného syna. Karlíček se intenzivně věnoval osvětové činnosti na venkově. Působil v Hustopečích nad Bečvou, v Opatovicích a ve Velké. Zakládal čtenářské spolky, organizoval divadelní představení, inicioval založení sedmnácti hasičských spolků a dvaceti odborů Národní jednoty, působil ve funkci vzdělavatele Sokola. V městyši Hustopeče nad Bečvou sice krátce působil jako vychovatel v rodině barona von Baillou, ale jeho pozdější život to nijak neovlivnilo. Srov. Státní okresní archiv Přerov (dále jen SOkA Přerov), fond Okresní školní rada (dále jen OŠR) Hranice, balík č. 129, složka Hubert Karlíček.

³¹ Hubert V. Karlíček psal povídky z lidu, dále fejetony do *Hranicko-lipnických novin*, byl redaktorem jejich pokračovatele, týdeníku *Hlasy z Pobečví – list ku hájení zájmu českého lidu v Pobečví*. Přispíval i do periodik *Lípa*, *Pozor*, *Našinec a Přerovský Obzor*. Blíže P. BEZUCHOV, *Opožděné jubileum*, s. 2. Srov. Helena KOVÁŘOVÁ, *Velká válka a vesnické školy na příkladu Drahotušska*, in: Škola a velká válka, Lubor Maloň (ed.), Přerov 2014, s. 29.

³² Hubert V. KARLÍČEK, *Ku břehům Rýna*, Lubina 30, 1923, s. 1; 31, 1923, s. 1; 32, 1923, s. 1; 33, 1923, s. 1; 34, 1923, s. 1; 35, 1923, s. 1; 36, 1923, s. 1.

³³ Vycházel v Rožnově pod Radhoštěm od roku 1913. Hubert Karlíček byl redaktorem pro Hranicko od roku 1921.

³⁴ Karlíček začal cestovat až v pozdějším věku, v době po roce 1918. V létě roku 1921 se

většinou sám a díky své znalosti cizích jazyků a zkušenostem neměl problém se v navštívených místech orientovat, zařizovat, seznamovat a bádát. Hubert V. Karlíček jel na zájezd organizovaný a byl vděčný za možnost držet se zkušenějších účastníků. O svých nových známých píše: „*Udělal jsem s nimi štěstí. Mladý profesor, musel být z domu dobře situovaný, už tam všude byl, šel na jisto, nemusel se na nic ptát, a já s nimi chodil.*“³⁵ Slaměník si přivázel jako suvenýry knihy pro své muzeum, Karlíček se zmiňuje jen o nákupu pohlednic a pro cizince předražených vstupech do obrazáren a dalších památek (až desetkrát vyšší než pro Němce), které odmítli zaplatit. Slaměník se sice také zmiňuje o vysokých cenách různých služeb, ale cestování pro něj bylo zálibou, které rád věnoval nejen finance a všechny obtíže, jež se na cestě vyskytly, považoval za nedílnou součást procesu poznávání. Karlíček byl rád, že se vrací domů ke svým a vyprávění ukončil konstatováním: „*Všude dobře a doma nejlépe... cizí obdivuj, ale svoje domácí, svou krásnou vlast a domovinu miluj.*“³⁶

Cestopisy Františka Slaměníka měly na první pohled nesourodý styl, v němž se mísily odborné stati s osobními prožitky, ale dodnes dokumentují postup komeniologického bádání. V letech 1911–1918 zpracoval Slaměník své zážitky a dobově aktuální poznatky z cest ve zkrácené formě pro *Lidové noviny*.³⁷ Karlíček sice líčil podrobně a zajímavě zájezd na místa spojená s českou reformací, ale jeho fejetony nepřinášely kromě soudobých reálií žádné nové informace a byly téměř zapomenuty.

---

zúčastnil týdne Jiráskových oslav v Hronově a v létě 1922 jel „hasičským“ vlakem na Slovensko. Navštívil Bratislavu, Štrbské pleso, Poprad a další místa. Po zájezdu do Kostnice již další cestu nepodnikl. S odchodem na odpočinek v letech 1924–1925 měl velké zdravotní a finanční problémy. Žádal o prodloužení zdravotní dovolené, protože nemohl vyklidit služební byt. Nemohl si našetřit během činné služby, protože přišel o větší částku peněz při krachu Občanské záložny v roce 1897 a splácel 18 let dluh za švagra. Situace se komplikovala a ještě před stěhováním do nedalekých Hranic Karlíček zemřel. Blíže SOKA Přerov, f. OŠR Hranice, balík č. 129, složka Hubert Karlíček.

³⁵ Blíže H. V. KARLÍČEK, *Ku břehům Rýna*, Lubina 30, 1923, s. 1.

³⁶ Hubert V. KARLÍČEK, *Ku břehům Rýna*, Lubina 36, 1923, s. 1.

³⁷ Bibliografie statí viz: J. NĚMEČKOVÁ, *Učitel František Slaměník*, s. 59–63.

Závěr

František Slaměník vynikal schopností systematicky využít všechny příležitosti a překonal počáteční velmi nepříznivou životní situaci. Při vzpomínce na začátky své profesní kariéry si posteskl, že na venkově měl podučitel aspoň zaručenou stravu a byt od rektora, ale ve městě si vše musel platit. Pokud však úhel pohledu otočíme, na venkově nebyla vyhlídka na žádný vedlejší zdroj příjmů. Slaměník dokázal díky své pili a vytrvalosti dokonale využít šance, kterou mu poskytla možnost dávat soukromé kondice v měšťanských domácnostech, nebo dokonce šlechtické rodině. Mohl si dovolit nejen kupovat knihy a rozšiřovat si vzdělání, ale i cestovat. Výrazné zlepšení rozpočtu mladého učitele bylo provázáno s budováním sociálních kontaktů a společenského statusu. Cestováním získával široký kulturní rozhled, praktické zkušenosti, které mohl využít při výuce, stejně jako ve svém veřejném působení a muzejní činnosti, kde získal největší komeniologické zásluhy. Také namáhavá redakční práce pro časopis *Komenský* mu přinášela možnost pokračovat v cestování a spojit je s odbornou komeniologickou činností. Jeho čistě privátní způsob financování cest do zahraničí ovlivňoval také styl cestování (okružní trasy) a ráz jeho cestopisů (směs zeměpisných, dějepisných a nově získaných odborných informací). František Slaměník si cestováním vybudoval další okruh přátel a nejednalo se jen o antikváře, ale zejména o členy Comenius Gesellschaft, duchovní, archiváře a knihovníky. Cestování bylo nedílnou součástí jeho celoživotní práce komeniologa, redaktora i učitele.